

รูปแบบเครือข่ายและการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
ในตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก
NETWORK MODEL AND DRIVING OF ELDER NETWORK TO DEVELOPING QUALITY
OF LIFE OF ELDER IN NONG SAENG SUBDISTRICT, PAK PHLI DISTRICT,
NAKHON NAYOK RPOVINCE.

ดงนภสร ณ ป้อมเพชร¹ และสุชาดา โทพล²

¹โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต และ

²คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Darngnapasorn Na Pombejra¹ and Suchada Thophon²

¹School of Law and Politics, Suan Dusit University and ²Faculty of Science and Technology,
Suan Dusit University
politics.environment@gmail.com

รับบทความ : 15 สิงหาคม 2566 แก้ไขบทความ : 12 ธันวาคม 2566 ตอรับบทความ : 30 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการณ์และรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และวิเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุ โดยทำการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 288 คน มีค่า IOC เท่ากับ 0.81 ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาคอยู่ระหว่าง 0.58-0.90 และมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.99 และนำมาวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 13 คน โดยแบบสัมภาษณ์ได้รับการพิจารณาปรับแก้ไขจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา โดยมีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.40 ส่วนความต้องการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายของผู้สูงอายุในระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 และ 2.90 ตามลำดับ
2. รูปแบบเครือข่ายเป็นแบบมีพี่เลี้ยงภายใต้การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ทุนมนุษย์ ทุนด้านความรู้ และทุนด้านสังคม อันเป็นข้อได้เปรียบในการขับเคลื่อนเครือข่าย
3. ลักษณะกิจกรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนเครือข่ายควรมีทั้ง 1) กิจกรรมแนวราบ คือ การแสวงหาหน่วยงานและเครือข่ายภายนอกชุมชนที่มีการร่วมมือกันอย่างเป็นทางการ และ 2) กิจกรรมแนวตั้ง คือ กิจกรรมที่มีความหลากหลายตามความต้องการของผู้สูงอายุ โดยจะต้องมีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, การขับเคลื่อนเครือข่าย, โรงเรียนผู้สูงอายุ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำ โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์ประจำ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Abstract

The purpose of this research is to study the situation and format of the elderly network that has the potential to develop a sustainable quality of life and analyze the guidelines for driving the elderly network. Quantitative data were collected using questionnaires from a sample of 288 elderly people with an IOC is 0.84, a Cronbach's alpha coefficient between 0.58-0.90 and a discriminatory power is 0.99 and the data were used to analyze the mean and standard deviation. The qualitative data was obtained from interviews with 13 people involved. The interview form was reviewed and revised by 3 experts. The data was used for content analysis. The research results are as follows:

1) The elderly in the sample had a high quality of life with a mean of 3.54 and a standard deviation of 0.40. As for the need for improving the quality of life and participating in driving the network of the elderly, there was The average values were moderate with values of 3.03 and 2.90, respectively.

2) The network model has a mentor model under the operation of the elderly school with 3 important elements, Human capital, knowledge capital and social capital that are advantage in driving the network.

3) The appropriate activities for driving the network should include both horizontal activities, seeking agencies and networks outside the community and formally cooperate, and vertical activities and vertical activities are activities that meet the needs of the elderly and have continuity in activities to achieve sustainable driving.

Key Word: Elderly, Quality of life, Driving of Network, Elderly school

บทนำ

สถานการณ์ผู้สูงอายุของโลกและประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ในระดับที่เรียกว่า Aging Society ตามนิยามขององค์การสหประชาชาติ กล่าวคือ ประเทศที่มีประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559; ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) ดังนั้น การจัดการผู้สูงอายุเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นประเด็นที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยมีการศึกษากันอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยยังคงเป็นสิ่งจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ด้วยแนวโน้มของประชากรในสังคมที่มีอายุยืนยาวขึ้น ซึ่งการพิจารณาถึงคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมีองค์ประกอบที่หลากหลายที่ควรพิจารณา เช่น อายุ การออม ภาระหนี้สิน การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม รวมไปถึงสุขภาพของผู้สูงอายุ เป็นต้น (ดวงใจ คำคง, 2554) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสภาพปัญหาของผู้สูงอายุจะมีหลากหลายมิติ แต่การพัฒนาและใช้ศักยภาพของผู้สูงอายุเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเองก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นที่เร่งพัฒนา ซึ่งกรณีตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้สูงอายุก็คือ การให้ความสำคัญกับศักยภาพของผู้สูงอายุ การใช้ความรู้ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเอง

โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อันเป็นการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน และเป็นการแบ่งปัน แลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์แก่กัน อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการบริหารจัดการของจังหวัดนครนายกที่มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ผู้สูงอายุจังหวัดนครนายก ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2558 - 2560) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีกรอบและแนวทางในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุสำหรับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำไปสู่การบูรณาการงานด้านผู้สูงอายุในระดับจังหวัด ที่ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ผู้สูงอายุในจังหวัดนครนายกได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพ มีความอยู่ดี กินดี มีสุขภาพดี และรู้สึกถึงการมีคุณค่าต่อครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามในพื้นที่ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีประชากรผู้สูงอายุจำนวน 823 คน ที่กระจายอยู่ในชุมชนด้วยกันถึง 9 หมู่บ้าน และได้เข้าร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทั้งนี้หากมีการพัฒนารูปแบบของความร่วมมือเป็นแบบเครือข่ายที่ชัดเจน โดยรูปแบบเครือข่านั้นเป็นที่ยอมรับว่าเป็นรูปแบบการบริหารจัดการวิธีหนึ่งที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปแบบหนึ่งของกลยุทธ์ความร่วมมือระหว่างภาคีพันธมิตรที่จะมาร่วมมือกันการออกแบบระบบความสัมพันธ์ใหม่ที่จะได้ทำงานและบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งก็ย่อมจะส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่มีอยู่เดิมนั้นมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จึงเป็นที่มาของคำถามการวิจัยที่ว่า รูปแบบของเครือข่ายผู้สูงอายุใน ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายกนั้นมีลักษณะแบบใดและมีแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายอย่างไร ในอันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดหรือเหมาะสมที่สุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน
2. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป มีสภาวะทางร่างกายและจิตใจที่เปลี่ยนแปลงและเสื่อมลง เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต เป็นกลุ่มคนที่มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ จิตใจ และสภาพทางสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงและปัญหาดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนจากภายนอก การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบประสาทสัมผัส และการเปลี่ยนแปลงภายในตามระบบต่าง ๆ ที่ไม่สามารถมองเห็น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจ เป็นผลที่เกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและสังคม การมองรูปลักษณ์ของตนเอง และมโนทัศน์ต่อตนเองที่อาจเปลี่ยนแปลงไป ประเด็นสุดท้าย คือ การเปลี่ยนแปลงด้านครอบครัวและสังคม ผู้สูงอายุต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านครอบครัวและสังคม หลายด้านด้วยกันซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่ออารมณ์ ความรู้สึก เช่น การเป็นเพียงสมาชิกครอบครัวจากเดิมที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว การเสียชีวิตจากไปของคู่สมรส การปลดเกษียณหรือการออกจากงาน สูญเสียรายได้ และแบบแผนการดำเนินชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น จากการเปลี่ยนแปลงข้างต้นการพิจารณาถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งองค์การอนามัยโลก (WHO, 1995) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิตที่จำเป็นและเป็นประเด็นที่บุคคลทั่วไปรวมทั้งผู้สูงอายุต้องการ 4 ประการ

(สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ, 2541) ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และ 4) ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งถูกใช้เพื่อประกอบในการประเมินคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบ องค์ประกอบที่เป็นส่วนสำคัญในการทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดียังเกี่ยวข้องไปยังปัจจัยด้านอื่น เช่น ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ซึ่งต้องใช้แนวคิดในระดับสังคมมาวิเคราะห์และพิจารณาด้วยกัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายทางสังคม

แนวคิดในการบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นและรับฟังความเห็นจากผู้อื่นเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ทุกฝ่ายเห็นพ้อง นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมยังเป็นการเข้าไปมีหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม อันเป็นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามการเข้าไปมีส่วนร่วมโดยไม่มีความหมายอะไรเลยย่อมไม่เกิดการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ (Arnstein, 1969) ระดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งใน 3 ระดับแบ่งเป็น 8 ขั้นตอน หรือเรียกว่าบันได 8 ขั้น ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของประชาชน (Ladder of Citizen Participation) ตามแนวคิดของ Arnstein (1969) ได้แก่ 1) ระดับการไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipation) เป็นระดับที่เกิดการมีส่วนร่วมน้อยมากหรืออาจถือว่าเป็นขั้นของการไม่มีส่วนร่วมที่ทำได้แบ่งเป็น 2 ระดับได้แก่ ระดับที่ 1 การให้เกิดขึ้นหรือการจัดฉาก และระดับที่ 2 การรักษา 2) ระดับการมีส่วนร่วมบางส่วน เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วนหรือมีลักษณะของการมีส่วนร่วมเพียงเป็นพิธีเพื่อให้ครบถ้วนตามเงื่อนไขของความชอบธรรม แบ่งเป็น 3 ระดับได้แก่ ระดับที่ 3 การรับรู้ข้อมูล ระดับที่ 4 การปรึกษา ระดับที่ 5 การทำให้สงบหรือพอใจ และ 3) ระดับอำนาจของประชาชน แบ่งเป็น 3 ระดับได้แก่ ระดับที่ 6 การเป็นหุ้นส่วน ระดับที่ 7 การมอบอำนาจ และระดับที่ 8 การควบคุมโดยประชาชน

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการรวบรวมทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหรือเพื่อการเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และความสัมพันธ์ที่ดีแก่สมาชิก โดยมีการนำองค์ความรู้หรือกระบวนการใหม่ ๆ มาขับเคลื่อนงาน (ประภาพรณ อุ่นอบ, 2552) รูปแบบเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชน ในสังคม ที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความหลากหลายโดยเครือข่ายเหล่านี้มีเป้าหมายร่วมกัน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย 7 ประการ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543) ได้แก่ 1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน 2) การมีวิสัยทัศน์ 3) การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่าย 5) มีกระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน 6) การพึ่งพิงกัน และ 7) การมีปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน อย่างไรก็ตามการมีเครือข่ายนั้นจำเป็นต้องเป็นเครือข่ายที่มีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการทำงานของเครือข่ายให้ต่อเนื่องนั้นมีลักษณะที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ 2) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน 3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว และ 4) การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรมและนวัตกรรมในการพัฒนา ทั้งนี้ในการสร้างเครือข่ายให้ประสบผลสำเร็จนั้นมักพิจารณาจากประเด็นสำคัญ 4 ประการได้แก่ 1) การพิจารณากระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ 2) การรักษาสัมพันธ์ภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน 3) การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว และ 4) การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการทางนวัตกรรมและนวัตกรรมในการพัฒนา

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า เครื่องข่ายเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ เป็นการทำงานแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยมีจุดเริ่มต้นจากการทำงานในพื้นที่และประเด็นเล็ก ๆ แล้วขยายกระบวนการเป็นเครือข่ายที่กว้างออกไป พร้อมทั้งแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ที่เหมาะสมกว่า โดยมีระบบการสื่อสารและนวัตกรรมใหม่เป็นเครื่องมือที่จะสร้างความหมายและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยกลยุทธ์ดังกล่าวจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้ เช่น การนำผู้สูงอายุได้เข้าสู่สังคมที่เชื่อมต่อในด้านความรู้ สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อคนในสังคมและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่กว้างขึ้นได้

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นที่ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นสำคัญ (ข้อมูลหลัก) โดยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์และรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุ และวิเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรสำหรับการศึกษานี้มีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุในตำบลหนองแสง อำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก ซึ่งมีจำนวน 823 คน และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชนเช่น ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ใน อบต.หนองแสง เป็นต้น การสุ่มกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณทำการสุ่มจากประชากรสูงวัยในตำบลหนองแสง อำเภอบางพลี จังหวัดนครนายก จำนวนประชากร 823 คน โดยการคำนวณจากสูตรของ Yamane จากที่ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ได้กลุ่มตัวอย่างที่ต้องเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างน้อย 270 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพทำการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลหนองแสง ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน ตัวแทนผู้สูงอายุจากชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 4 คน และตัวแทนเจ้าหน้าที่ศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุตำบลหนองแสง จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 13 คน

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและคุณภาพเครื่องมือ

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาเครื่องมือจากแบบการประเมินคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลก ฉบับภาษาไทย ที่เรียกว่า แบบวัดคุณภาพชีวิตฉบับย่อภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) (สุวัฒน์ มหัตนิรันดร์กุล และคณะ, 2545) และพัฒนาแบบสอบถามขึ้นในส่วนของความต้องการของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายของผู้สูงอายุ และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเครือข่ายและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

เครื่องมือเชิงคุณภาพในการศึกษานี้ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษารูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และวิเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้ 1) ที่มาและการก่อตั้งเครือข่าย คือ ชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียนผู้สูงอายุ 2) รูปแบบของเครือข่าย คือ โครงสร้างชมรมผู้สูงอายุ และโครงสร้างโรงเรียนผู้สูงอายุ 3) ผู้สนับสนุนเครือข่ายและเครือข่ายภายนอก เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ม.ศ.ว.) สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) สาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลบางพลี องค์การบริหารส่วนตำบลบางพลี และบริษัทเบทาโกร และ 4) บทบาทและกิจกรรมของเครือข่าย เช่น ผลการดำเนินการและกิจกรรมของโรงเรียน ความสัมพันธ์ในเครือข่าย

และเครือข่ายภายนอก และผลสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะดำเนินการตามหลักสามเส้า (Triangulation Approach)

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามในส่วนคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ความต้องการของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายของผู้สูงอายุ ซึ่งมีลักษณะเป็น Rating Scale ผู้วิจัยจะนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาและนำแบบสอบถามไปทดลองใช้เก็บข้อมูลจำนวน 50 คน และทำการวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือในการวิจัยดังนี้

1) การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม คือ การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ทำการตรวจสอบโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach α -Coefficients) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.84

2) การตรวจสอบคุณภาพแบบสัมภาษณ์ โดยการพิจารณาค่า IOC จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อปรับปรุงการใช้ภาษาให้ถูกต้องและสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมาย มีค่า IOC เท่ากับ 0.99

ส่วนเครื่องมือเชิงคุณภาพทำการตรวจสอบคุณภาพโดยการพิจารณาประเด็นและข้อคำถามจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อให้ครอบคลุมรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน วิเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุ และนำเสนอวิธีการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุ เมื่อทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือแล้วผู้วิจัยจึงทำการปรับปรุงแบบสัมภาษณ์เพื่อสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจะทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะทำการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจำแนกและจัดระบบหมวดหมู่ข้อมูล

ผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพการณ์และรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.54 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.40 รองลงมาคือ ความต้องการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายของผู้สูงอายุมีค่าอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.03 และ 2.90 ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุในตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ	$\bar{x}$	SD	ความหมาย
1. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ	3.54	0.40	มาก
2. ความต้องการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต	3.03	0.40	ปานกลาง
3. การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายของผู้สูงอายุ	2.90	0.62	ปานกลาง

รูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงเป็นองค์กรทางสังคมที่ได้รับความสนใจจากสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเครือข่ายฯ ได้ประชาสัมพันธ์ถึงการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองแสง โดยแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ได้ดำเนินการร่วมกันตลอดมา อย่างไรก็ตาม เครือข่ายผู้สูงอายุยังต้องปรับปรุงและพัฒนา เพื่อให้เครือข่ายฯ สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ในระยะยาว โดยผู้เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ได้ให้ความเห็นตรงกันทั้งหมดว่า เครือข่ายฯ มีความเข้มแข็งเรื่องการได้ผู้นำในการขับเคลื่อนองค์กรที่มีความสามารถ มีความชัดเจนในการแบ่งหน้าที่ให้แก่คณะกรรมการ การทำงานผ่านกระบวนการปรึกษาหารือและการตัดสินใจต่าง ๆ มีมติของที่ประชุมรับรอง จึงก่อให้เกิดความชอบธรรมและโปร่งใส โดยคณะกรรมการที่เข้ามาดำเนินการของเครือข่ายฯ ได้รับความพึงพอใจจากสมาชิกตลอดมา ทั้งนี้ ยังรวมถึงการได้รับความร่วมมือจากผู้นำในท้องถิ่นทุกระดับ คือ ระดับหมู่บ้านและตำบล รวมไปถึงในระดับบุคคลที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายและไม่ใช่สมาชิกของเครือข่ายด้วย อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้สูงอายุในตำบลหนองแสงมีความพร้อมทั้งในด้านทัศนคติ ประสิทธิภาพ และฐานะ ความเข้มแข็งของเครือข่ายอีกประการหนึ่งก็คือ การมีหน่วยงานที่ปรึกษาที่ดี และได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนอื่น ๆ โดยหน่วยงานที่ปรึกษาเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” ซึ่งมีบทบาทในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในการให้ความรู้ก่อนการตั้งเครือข่ายฯ เช่น การชี้แจงให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ตำบลหนองแสงมีความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับตัวต่อสังคมผู้สูงอายุและแนวทางในการเผชิญหน้ากับปัญหาที่จะเกิดขึ้น อันเป็นที่มาในการผลักดันให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีความตระหนักและพยายามก้าวข้ามปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากภาวะความกดดันในสังคมผู้สูงอายุ ด้วยการรวมตัว ร่วมมือ พึ่งพาอาศัยกันจนก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายฯ และดำเนินการได้จนถึงปัจจุบัน

2. แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน พบว่า การพัฒนาและขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสง สามารถนำเอาจุดแข็งและอุปสรรคในการขับเคลื่อนเครือข่ายฯ ที่ผ่านมาปรับปรุงและหาช่องทางในการลดอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถทำได้ดังนี้

2.1 การจะพัฒนาเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงให้มีความเข้มแข็งทางด้านงบประมาณมากขึ้นวิธีหนึ่งนั้นสามารถทำได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจัดตั้งโรงเรียน ซึ่งถ้าหากโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองแสงจัดตั้งภายใต้อำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบล จะทำให้ได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง โดยตรงไม่ต้องเขียนเป็นโครงการย่อยผ่านงบประมาณส่วนอื่น ๆ ซึ่งนับว่ามีความแน่นอนและช่วยลดขั้นตอนในการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงได้

2.2 การสิ้นสุดการเป็นที่ปรึกษาโครงการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เป็นข้อบ่งชี้ว่า เครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงต้องมีแนวทางในการขยายเครือข่ายด้วยองค์ประกอบด้านผู้สนับสนุนและที่ปรึกษา เช่น การสร้างเครือข่ายด้วยการเชื่อมต่อกับมหาวิทยาลัยอื่น ทั้งนี้ สามารถใช้โครงการเดิมเป็นต้นแบบในการยื่นเสนอโครงการใหม่ไปยังภาคส่วนอื่น ๆ ได้

2.3 การนำจุดแข็งในด้านการมีทุนมนุษย์ที่เข้มแข็งมาลดอุปสรรคในเรื่องการขาดผู้นำและผู้ขับเคลื่อนเครือข่ายในอนาคต ทั้งนี้ จากข้อมูลจะเห็นว่า เครือข่ายฯ ประกอบไปด้วยผู้นำ แกนนำ คณะกรรมการรวมถึงสมาชิกที่มีความเสียสละ มีความร่วมมือร่วมใจ มีทัศนคติในการรู้จักรับและให้สามารถสร้างในสมาชิกในชุมชน ผู้สูงอายุตำบลหนองแสงรู้จักพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการมีความรู้ในการจัดการดำเนินการขับเคลื่อนเครือข่ายจนเป็นที่รู้จักของสังคม ดังนั้น จึงควรสร้างกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้โดยการสร้างกลุ่มแกนนำใหม่

ถ่ายทอดประสบการณ์ที่เคยได้รับให้แก่กลุ่มผู้นำหรือแกนนำกลุ่มใหม่ ซึ่งนั่นคือ การนำทฤษฎีความรู้มาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกที่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงานด้วยเช่นเดียวกัน

แนวทางในการพัฒนาการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงนั้น ควรมุ่งความสำคัญในการขยายเครือข่ายให้ได้ทั้ง “แนวนราบ” (Horizontal Network) และ “แนวตั้ง” (vertical Network) โดยเครือข่ายแนวนราบนั้น ต้องทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่จะเพิ่มจำนวนสมาชิกของเครือข่าย อันจะส่งผลต่อการสร้างองค์ประกอบทางด้านผู้นำ แกนนำ และสมาชิกให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ในขณะที่การขยายเครือข่ายแนวตั้ง ด้วยการแสวงหาความร่วมมือจากภาคส่วนอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนผ่านโครงการของเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสง อันจะเป็นที่มาของการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากรและความรู้ที่จะช่วยขับเคลื่อนให้ชมรมผู้สูงอายุตำบลมีความเข้มแข็งต่อไป นอกจากนี้การพัฒนาเครือข่ายผู้สูงอายุจะเกิดขึ้นได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายฯ ที่ต้องมุ่งเน้นไปที่กระบวนการที่เริ่มจากการนำทรัพยากรที่มีคุณค่าของเครือข่ายฯ ไปพัฒนา ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาเครือข่ายจะต้องใช้โครงการและกิจกรรมเป็นกลไกในการดำเนินการเพื่อให้เกิดรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายผู้สูงอายุ และทำให้เครือข่ายผู้สูงอายุเป็นองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืนในที่สุด โดยพิจารณาว่าทรัพยากรนำเข้า คือ ทักษะมนุษย์ จะต้องนำไปใช้ในการดำเนินโครงการและกิจกรรมที่จะนำไปสู่การขยายฐานสมาชิกของเครือข่ายโดยการร่วมมือกับ พี่เลี้ยงและผู้สนับสนุนคือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านหนองหัวลิงโน และอบต. หนองแสง ซึ่งพี่เลี้ยงและผู้สนับสนุนยังต้องให้ความร่วมมือในการให้ความรู้ในการทำโครงการเพื่อยื่นของบประมาณผ่านช่องทางเดิมที่เคยดำเนินการมาก่อน รวมไปถึงการหาช่องทางในการหางบประมาณสนับสนุนใหม่ ๆ ด้วย นอกจากนี้ ทักษะความรู้ของเครือข่ายผู้สูงอายุจะต้องนำมาเผยแพร่ถ่ายทอดให้แก่ผู้นำและแกนนำ รวมไปถึงคณะกรรมการรุ่นใหม่ ๆ ผ่านโครงการหรือกิจกรรมที่ต้องมีรูปแบบที่เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดโอกาสให้สมาชิก หรือภาคอื่น ๆ ได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ทั้งนี้ โครงการและกิจกรรมจะต้องเสริมสร้างศักยภาพของผู้สูงอายุในทุกมิติ คือ สุขภาวะ ความมั่นคงทางชีวิตและจิตใจ นั่นคือ กระบวนการพัฒนาเครือข่ายต้องสะท้อนให้เห็นถึงการนำไปสู่การเสริมสร้างรายได้ให้สมาชิกซึ่งเป็นความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุทางหนึ่ง และการเสริมสร้างคุณค่าให้แก่สมาชิกซึ่งเป็นความมั่นคงทางจิตใจอีกทางหนึ่ง ซึ่งนอกจากนั้นแล้ว การพัฒนาเครือข่ายฯ ยังต้องส่งเสริมความรู้ในด้านการเข้าถึงสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุอย่างถูกต้องและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ กระบวนการนำทุนมนุษย์ ทุนความรู้ และการรวมพลังทุนทางสังคมจะถูกนำไปบูรณาการ เพื่อใช้ในกระบวนการพัฒนาการเครือข่ายร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนำไปใช้ในการสร้างเวทีที่จะถกเถียง แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการดำเนินการจัดการตนเองแล้ว การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการผู้สูงอายุบน “เวทีประชาคม” จะเป็นการนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดการจัดสวัสดิการแบบบูรณาการให้แก่ผู้สูงอายุในสังคมไทยในอนาคต

อภิปราย

จากข้อสรุปผลการวิจัยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการอภิปรายเป็นรายวัตถุประสงค์ดังนี้

1. สภาพการณ์และรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน จากผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับมาก ส่วนความต้องการของผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเครือข่ายของ ผู้สูงอายุมีค่าอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับ วิไลพร ขาวงษ์ และคณะ (2554) ที่ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้แบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคุณภาพชีวิตในภาพรวมคิดเป็นร้อยละ 66.10 เช่นเดียวกับการศึกษาของ อภินันท์ สนน้อย ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ และสุรัชย์ ปิยานุกูล (2559) ที่ทำการศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูงแต่เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า คุณภาพชีวิตด้านร่างกายและด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความแตกต่างบ้างในการศึกษาของ เจษฎา นกน้อย และวรรณภรณ์ บริพันธ์ (2560) ที่ทำการศึกษาคูณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา ซึ่งผลในการศึกษาพบว่า คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในภาพรวมอยู่ในระดับสูง และเมื่อแยกพิจารณารายด้านพบว่า คุณภาพชีวิตด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสุขภาพ และด้านจิตใจมีค่าอยู่ในระดับสูง ยกเว้นด้านเศรษฐกิจมีคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง

อย่างไรก็ตามจากการสังเกตผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายฯ พบว่า ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมมักเป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ที่ดี สามารถดูแลตนเองได้โดยมิต้องพึ่งพาบุคคลอื่น ไม่มีปัญหาเรื่องการทำมาหากิน แม้ว่าจะมิได้ร่ำรวยแต่ก็ไม่เดือดร้อน ประเด็นนี้เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งและเป็นหนึ่งในประเด็นหลักที่ต้องมีการพัฒนา ก่อนการพัฒนาในด้านอื่นหรือพัฒนาควบคู่กันไป ทั้งนี้ ประเด็นด้านเศรษฐกิจถูกกำหนดเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของการวัดคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับการศึกษาของ ปลื้มใจ ไพจิตร (2558) ที่ได้ศึกษาคูณภาพในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสุราษฎร์ธานีพบว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่างกันจะมีคุณภาพชีวิตต่างกัน รวมทั้งการศึกษาของ ธาริน สุขอนันต์ และคณะ (2554) ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวน จังหวัดชลบุรี พบว่า รายได้ส่งผลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับ สมพร โพธิ์นาม และคณะ (2552) ศึกษาผู้สูงอายุไทย: บริบทของจังหวัดมหาสารคาม ที่พบว่า รายได้และหนี้สินส่งผลคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเช่นกัน

นอกจากนี้รูปแบบของเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่สำคัญในฐานะของที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงได้แก่ ม.ศ.ว และ รพ.สต. บ้านหนองหัวลิงใน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นของการดำเนินโครงการ อันเป็นการสนับสนุนทั้งเรื่องของแนวคิดหรือรูปแบบในการดำเนินกิจกรรม งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรที่จะเข้ามาดำเนินการสอดคล้องกับ อนุชา พิมายนอก และคณะ (2558) ที่สรุปว่า การพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จในบางกรณีจำเป็นต้องได้รับปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกชุมชน เช่นการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ความรู้ หรืองบประมาณ เป็นต้น ซึ่งในกรณีของเครือข่ายเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงนี้ก็ได้รับการสนับสนุนทั้งความรู้และบุคลากรจาก ม.ศ.ว. และรพ.สต. บ้านหนองหัวลิงใน รวมทั้งงบประมาณจากบริษัทเบทาโกร ประเด็นต่อมาในรูปแบบที่ดีของเครือข่ายฯ คือ การมีผู้นำชุมชน หรือแกนนำในการทำกิจกรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งในกรณีของเครือข่ายฯ มีทั้งผู้นำที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ และแกนนำที่เป็นผู้สูงอายุเองช่วยกันดำเนินการและจัดตั้งเครือข่ายขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนเองและผู้สูงอายุท่านอื่นอาจได้รับผลกระทบ อันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ตามมาในภายหลังเช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ อีกทั้งยังเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้สูงอายุคนอื่นโดยเฉพาะในเรื่องสุขภาพและการสร้างรายได้เสริมโดยการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์ รังสรรค์ สิงห์เลิศ และสมสงวน ปัสสาโก (2553) ที่อธิบายว่า การพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใช้ทักษะและอิทธิพลต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ เช่นเดียวกับ ศศิภา พิทักษ์ศานต์ (2556) ที่พิจารณาว่า ผู้นำนั้นมี

บทบาททั้งการสนับสนุนให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ ช่วยกระตุ้นการใช้ศักยภาพของตนให้สูงสุด และเป็นที่ปรึกษาให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน ปัจจัยอีกประการที่ทำให้รูปแบบของเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงมีศักยภาพคือการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมมักเป็นผู้ที่มีฐานะ ไม่กังวลในเรื่องของการมีรายได้ มีเวลาเพียงพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งในส่วนของความร่วมมือนั้นเป็นประเด็นที่สำคัญยิ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของ อนุชา พิมายนอก และคณะ (2558) ที่สรุปว่า มีปัจจัยภายในที่จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนมีประสบความสำเร็จคือ การช่วยเหลือและความร่วมมือของคนในชุมชน การช่วยสนับสนุนในชุมชน การแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในชุมชน เช่นเดียวกับการศึกษาของ ธิดิรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ (2561) ที่สรุปว่าการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยภาพรวมรูปแบบของเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงเป็นรูปแบบที่มีการดำเนินการที่ตึงเครียดของการมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน ทั้งการพิจารณาถึงความยั่งยืนของเครือข่ายนี้ยังต้องติดตามดูการดำเนินการหลังจากการออกไปของหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอกว่าชุมชนยังสามารถดำเนินการได้ต่อเนื่องหรือไม่

2. การขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน จากการศึกษาเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงที่ประกอบไปด้วยองค์กรชุมชนหลักที่เข้ามามีส่วนร่วม 7 หน่วยงาน ได้แก่ ชมรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตำบลหนองแสง โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองแสง ม.ศ.ว. พมจ. นครนายก อบต. หนองแสง โรงพยาบาลปากพลี และรพ.สต. บ้านหนองหัวลิงใน โดยแนวทางการขับเคลื่อนนั้นใช้โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหนองแสงเป็นแกนในการจัดกิจกรรม และมี ม.ศ.ว. เป็นผู้จัดกิจกรรมในช่วงที่ผ่านมา พร้อมทั้งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะ รพ.สต. บ้านหนองหัวลิงใน

ข้อมูลการศึกษาพบว่า แนวทางในการพัฒนาการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงนั้นให้ความสำคัญในการขยายเครือข่ายให้ได้ทั้ง “แนวนราบ” (Horizontal Network) และ “แนวตั้ง” (Vertical Network) โดยเครือข่ายแนวนราบนั้นต้องทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่จะเพิ่มจำนวนสมาชิกของเครือข่าย อันจะส่งผลต่อการสร้างองค์ประกอบทางด้านผู้นำ แกนนำ และสมาชิกให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ในขณะที่การขยายเครือข่ายแนวตั้งด้วยการแสวงหาความร่วมมือจากภาคส่วนอื่น ๆ เช่น หน่วยงานภาครัฐในระดับชาติ องค์กรหรือการขอเสนอโครงการไปยังหน่วยงานที่มีความร่วมมือระดับประเทศ รวมไปถึงการยื่นขอรับการสนับสนุนจากภาคเอกชนผ่านโครงการของเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสง อันจะเป็นที่มาของการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากรและความรู้ที่จะช่วยขับเคลื่อนให้ชมรมผู้สูงอายุตำบลหนองแสงมีความเข้มแข็งต่อไป

ทั้งนี้ในการขยายเครือข่ายทั้งแนวนราบและแนวตั้งสามารถพัฒนาจากการเชื่อมต่อจากฐานทุนมนุษย์ ทุนความรู้ และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นฐานองค์ประกอบเดิมของเครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงนั่นเอง โดยการขับเคลื่อนด้านทุนมนุษย์นั้นมีความสอดคล้องกับ ยุพา อภิโกมลกร และพวงน้อย แสงแก้ว (2557) ที่สรุป ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุประกอบด้วยปัจจัยหลายประการซึ่งหนึ่งในปัจจัยเหล่านั้นคือ ผู้นำที่กล้าคิด กล้าเปลี่ยนแปลง และพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ และการศึกษาของ บัวพา บัวระภา ชัยยง ขามรัตน์ และอัจฉรา จินวงษ์ (2559) ที่สรุปว่า การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุให้ประสบความสำเร็จประกอบด้วย การสร้างเครือข่าย การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของกลุ่มในชุมชน การประสานงานระหว่างชุมชน และการดำเนินงานร่วมกันระหว่างชุมชน ซึ่งองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นจากการมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่นในการทำงาน พร้อมรับฟังปัญหา และคอยเอาใจใส่ดูแลสมาชิกในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุ นอกจากนี้ ธิดิรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ (2561) ยังได้ให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการดำเนินการร่วมกัน เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาคี

เครือข่ายส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ทั้งนี้ในส่วนของชุมชนผู้สูงอายุในตำบลหนองแสงมีการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพที่เข้าร่วมทำกิจกรรมและสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นอย่างดี

ประการต่อมาการมีทุนด้านความรู้ ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชนตำบลหนองแสงที่เข้าร่วมกิจกรรมบางส่วนเป็นข้าราชการบำนาญ ซึ่งมีความรู้ความสามารถ และมีแนวคิดที่มองบริบทในอนาคตได้เป็นอย่างดี จึงสามารถเตรียมตัวและส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีความพร้อมเช่นเดียวกัน เพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นไปอย่างมีคุณภาพ ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ว่า ชุมชนโชคดีที่ผู้สูงอายุบางส่วนเป็นข้าราชการเกษียณ ไม่มีภาระด้านรายได้ ในการดำเนินชีวิตจึงเป็นเหตุผลให้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง อันเป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งด้านการแสดงความคิดเห็น การกระทำ และการประเมินผลการดำเนินงาน รวมทั้งการรับผลประโยชน์ร่วมกัน อย่างไรก็ตามมีผู้สูงอายุกว่าครึ่งในชุมชนที่ยังขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง อันมีสาเหตุมาจากความจำเป็นการหารายได้เพื่อดำเนินชีวิต ดังนั้นจึงถือเป็นข้อได้เปรียบของชุมชนตำบลหนองแสงที่มีการมีส่วนร่วมจากผู้สูงอายุเป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของ อติรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ (2561) ที่สรุปว่า การสร้างการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและขับเคลื่อนภาคีเครือข่ายให้ดำเนินการไปได้อย่างยั่งยืน

ประการสุดท้าย คือ ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ความผูกพันของคนในชุมชน รวมทั้งการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุในตำบลหนองแสงที่เข้ามาเป็นแกนนำเป็นคณะกรรมการทำงาน และร่วมทำกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุนั้น เข้ามาด้วยความเสียสละ และมีความจริงใจที่จะพัฒนาให้เครือข่ายผู้สูงอายุตำบลหนองแสงเข้มแข็งและได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และด้วยความตั้งใจจริงของแกนนำส่งผลให้เกิดความเชื่อใจ เชื่อมั่นแก่ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิก ซึ่งบางส่วนเป็นญาติกันยิ่งทำให้เกิดความเชื่อใจสูงขึ้น ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีการพึ่งพากัน โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข้อมูลในการทำกิจกรรมและข่าวสารในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อติรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ (2561) ที่นำเสนอประเด็นสำคัญของการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนต้องแสดงถึงความทุ่มเท ความรับผิดชอบ มีการบูรณาการจากทุกภาคส่วนทั้งในและนอกชุมชน และยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ ซึ่ง เจริญ นุชนิยม (2561) อธิบายว่าประกอบด้วยหลักการที่สำคัญได้แก่ การบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 การบูรณาการไตรสิกขา 3 การบูรณาการหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และการบูรณาการหลักภาวนา 4 อันเป็นการนำหลักการในพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

ส่วนวิธีการหรือกิจกรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุ จากผลการศึกษาที่พบว่า ปัจจัยนำเข้าในการขับเคลื่อนเครือข่ายประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนความรู้และทุนทางสังคม นำมาสู่การทำกิจกรรมส่งเสริมแกนนำขยายฐานสมาชิกโดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และดำเนินโครงการกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในแนวราบและแนวตั้ง เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งนั้นมิจากกิจกรรมที่ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อให้เกิดความสอดคล้องตามผลการวิจัยใน 3 ลักษณะได้แก่ กิจกรรมอบรม ผู้นำกิจกรรมการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย และอาหารสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งในแต่ละกิจกรรมจะมีการอบรมแกนนำก่อน แล้วหลังจากนั้นจึงเป็นการอบรมให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน ทั้งนี้การจัดกิจกรรมในลักษณะนี้เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะแนวตั้งกล่าวคือ เป็นการพัฒนา ให้ความรู้และจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุในชุมชนในหลาย ๆ กิจกรรม เพื่อให้ครอบคลุมการดูแลคุณภาพชีวิตในด้านที่สำคัญได้แก่การออกกำลังกาย อาหาร และความสามารถในการดูแลตนเองได้ในเบื้องต้น อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ยังขาดการนำผลไปใช้ในการจัดกิจกรรมในแนวราบ

อันเป็นการขยายภาคีเครือข่ายให้มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้มากขึ้นทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการของเครือข่ายมีประสิทธิภาพสูงขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ Arnstein (1969) และ อิติรัตน์ ราศิริ และอาจันต์ สงทับ (2561) ที่อธิบายว่า การมีส่วนร่วมนั้นมีหลายระดับ และมีผู้เข้ามามีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนทั้งจากภาครัฐและเอกชน โดยเป็นการสนับสนุนทั้งด้านเงินทุน ความรู้ บุคลากร เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจากการศึกษานี้ในช่วงของการเริ่มต้นหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามามีบทบาทมากในการช่วยเหลือการจัดตั้งเครือข่ายและโรงเรียนผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามจากข้อมูลการสัมภาษณ์ก็มีส่วนที่แสดงให้เห็นว่าในขณะเดียวกันที่ภาครัฐสนับสนุนชุมชนนั้น การสนับสนุนที่เกิดขึ้นก็มีข้อจำกัดหลายประการซึ่งบางกรณีเป็นข้อจำกัดด้านกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับที่หน่วยงานราชการต้องยึดปฏิบัติส่งผลให้การทำงานเกิดผลไม่เต็มศักยภาพ แต่ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกันของชุมชน การดำเนินการของเครือข่ายและโรงเรียนผู้สูงอายุจึงประสบผลสำเร็จได้อย่างเรียบร้อยและเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาเข้ามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการศึกษาสภาพการณ์และรูปแบบเครือข่ายผู้สูงอายุที่มีศักยภาพในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของตำบลหนองแสง ทำให้ทราบถึงคุณภาพชีวิต ความต้องการ และระดับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน ข้อมูลส่วนนี้หน่วยงานหรือชุมชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประกอบการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างถูกต้องมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ข้อมูลจากการวิเคราะห์แนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของตำบลหนองแสงทำให้ทราบถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ที่ชุมชนมีได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนด้านความรู้ และ ทุนทางสังคม ซึ่งในการกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประกอบการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ จากการศึกษากิจกรรมที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนเครือข่ายผู้สูงอายุโดยพิจารณาจากปัจจัยนำเข้าที่มีกระบวนการที่ชุมชนดำเนินการอยู่ และผลลัพธ์ที่ต้องการทำให้ได้ข้อเสนอในการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นความต้องการ 3 ด้านอาหารสำหรับผู้สูงอายุ การออกกำลังกาย และการดูแลสุขภาพในเบื้องต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ได้มีการพัฒนาแกนนำให้สามารถเป็นผู้นำในการปฏิบัติและถ่ายทอดให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชนได้ ดังนั้น ทักษะที่ได้รับการพัฒนานี้สามารถจัดการอบรมได้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นได้

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาครั้งนี้ข้อมูลที่ได้ส่วนมากเป็นข้อมูลจากสมาชิกของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนมากเป็นผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากไม่ต้องกังวลเรื่องการหารายได้ ดังนั้น การทำการศึกษากครั้งต่อไปอาจทำลักษณะของการเปรียบเทียบระหว่างผู้สูงอายุที่มีความพร้อมของกลุ่มที่ไม่มีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งอาจทำให้ได้ประเด็นหรือข้อสรุปที่แตกต่างและมุมมองในหลาย ๆ มิติที่ต่างออกไป

3.2 การศึกษากครั้งต่อไปอาจทำการศึกษาโดยการขยายพื้นที่การศึกษาเพื่อให้เกิดการจัดกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายภายนอกตำบลอย่างแท้จริง ซึ่งอาจนำมาซึ่งความรู้ และความร่วมมือในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น ทรัพยากรบุคคล เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). **การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ชัคเชส มีเดีย.
- เจริญ นุชนิยม. (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยวิธีพุทธบูรณาการ. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**. 6(2). 619-631.
- เจษฎา นกน้อย และวรรณภรณ์ บริพันธ์. (2560). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา. **วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์**. 9(3). 94-105.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (Aging Society in Thailand). **บทความวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา**. 3(16). 1-19.
- ดวงใจ คำคง. (2554). **ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ตำบลลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการระบบสุขภาพบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ธาริน สุขอนันต์ และคณะ. (2554). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบ้านสวน จังหวัดชลบุรี. **วารสารสาธารณสุขศาสตร์**. 41(3). 240-249.
- อิทธิรัตน์ ราศรี และ อาจันต์ สงทับ. (2561). แนวทางการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อก้าวสู่ “ศตวรรษที่ 21”. **วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้**. 5(1). 315-328.
- นิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์, รังสรรค์ สิงห์เลิศ และสมสงวน ปัสสาโก. (2553). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม**. 4(2). 103-112.
- บัวพา บัวระภา, ชัยยง ขามรัตน์ และอัจฉรา จินวงษ์ (2559). รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชน ตำบลสร้างก่อ อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี. **วารสารการพยาบาล การสาธารณสุขและการศึกษา**. 17(2). 57-70.
- ประภาพรพรรณ อุ่ณอบ. (2552). **เครือข่าย: กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาอย่างบูรณาการเชิงพื้นที่** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : เอสพีกราฟฟิค พรีเมส พรินต์.
- ปลื้มใจ ไผจิตร. (2558). คุณภาพในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารวิทยาการจัดการ**. 2(2). 157-179.
- ยุพา อภิโกลกร และพวงน้อย แสงแก้ว. (2557). การจัดการความรู้ : การจัดการสุขภาพชุมชนเพื่อผู้สูงอายุบ้านศรีหมวดเกล้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. **วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข**. 37(1). 89-98.
- วิไลพร ขำวงษ์ และคณะ. (2554). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. **วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ**. 5(2). 32-40.
- ศศิภา พิทักษ์ศานต์. (2556). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการนำนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนไปปฏิบัติกรณีศึกษาอำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). **ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย ปี 2559**. เข้าถึงเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2566 จาก http://www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20170707092742_1.pdf

- สมพร โพธิ์นาม และคณะ. (2552). ผู้สูงอายุไทยบริบทของจังหวัดมหาสารคาม. **ศรีนครินทร์เวชสาร**, 24(3). 197-205.
- สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ. (2541). เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุด 100 ตัวชี้วัด และ 26 ตัวชี้วัด. **วารสารกรมสุขภาพจิต**. 5(3). 4-15.
- สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ. (2545). **เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อ ฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI)**. โครงการจัดทำโปรแกรมสำเร็จรูปในการสำรวจสุขภาพจิตในพื้นที่ ปี พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ.
- อภิรักษ์ สนน้อย ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ และสุรัชย์ ปิยานุกูล. (2559). รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในจังหวัดบุรีรัมย์. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**. 8(2). 153-169.
- อนุชา พิมายนอก และคณะ. (2558). ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชน บ้านน้ำซับ ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. **การประชุมวิชาการและเสนอ ผลงานวิจัยระดับชาติ “สร้างสรรค์และพัฒนา เพื่อก้าวหน้าสู่ประชาคมอาเซียน” ครั้งที่ 2 วันที่ 18 – 19 มิถุนายน 2558 ณ วิทยาลัยนครราชสีมา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา : ภาคโปสเตอร์**. 579-590.
- Arnstein, S.R., (1969). A Ladder of Citizen Participation. **Journal of the American Planning Association**. 35(4). 216-224.
- WHO. (1995). The World Health Organization quality of life assessment (WHOQOL): Position paper from the World Health Organization. **Social Science and Medicine** 1995. 41(10). 1403-9.